

ATAK, Saffet (2014). "Ahi Evranın Tasavvufu Yaşamı ve Yaşatması". *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.147-152 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Saffet ATAK*

AHİ EVRANIN TASAVVUFU YAŞAMASI VE YAŞATMASI

"Allah der çalışırız"

Ahi Evranın felsefesinde, Kuran-ı Kerim ve Tasavvuf kurallarının uygulanması ve İslam ahlakının hayata geçirilmesi ve yayılması vardır. Ahlakla sanatın, konukseverlikle yardımseverliğin uyumlu bir terkibi ile sosyal hayatın ve ticari hayatın kurallarını koyarak barışçı, huzurlu, adaletli, aydın ve bilge, müreffeh, bir toplum oluşturmayı hedeflemektedir. İnsanın ahlaki, mesleki bilgi ve becerisini artırmak ve toplumsal ferahı oluşturmaktır. Tasavvuf yaşantısı hoşgörü, paylaşımcı, seven ve sevilen "İnsana hizmet, Hak'ka hizmet" olgusunu oluşturmaktır.

Ahi Evran ve Ahi Teşkilatı

Anadolu Ahilik Teşkilatı'nın kurucusu olan ve Ebu'l Hakayık unvanıyla da anılan Ahi Evran'ın asıl adı Mahmut bin Ahmet'tir. 1171 yılında Azerbaycan'ın Hoy şehrinde doğmuş ve zamanının âlimlerinden dersler okumuştur. Çocukluğu ve ilk tahsil yılları memleketi Azerbeycan'da geçmiştir. Ardından Horasan'a giderek bir süre Herat Kazi'l-Kuzat'ı Fahr üd-Din-i Razi'den istifade etmiş ve ona hizmet etmiştir, ilk tasavvufi terbiyesini Horasan ve Maverünnehir'de iken Ahmet Yesevi'nin talebelerinden olduğu sanılan Ahi Evran'ın daha sonra bir hacc seyahatine çıktığı ve bu seyahatleri sırasında Şeyhi olan Evhadüddin-i Kirmani ile tanıştığı ona tabii olup intisap ettiği anlaşılmaktadır. 1205 yılında yılında Sadrüddin'i Konevi'nin babası Mecdüddin İshak'ın delaletiyle Evhadüddin, Muhyiddin İbn'ül-Arabilerle birlikte Anadolu'ya gelen Ahi Evran 1206 yılında Kayseri'ye yerleşmiş ve burada bir deri atölyesi kurarak debbağlık yapmıştır. Bu yüzden, tarih boyunca debbağların piri olarak

* Araştırmacı, yazar.

tanınmıştır. Hocası Evhad üd-Din'in kızı Fatıma ile evli olan Ahi Evran Şeyh Nasıruddin hocası Kirmani ile Anadolu'da şehir şehir, kasaba kasaba gezerek Ahi Teşkilatı'nı kurmuşlardır. Debbağlık (dericilik) mesleğin piri sayılan Ahi evranın kazandığı itibar bütün Anadolu, Rumeli, Bosna ve hatta bütün Kırım'a kadar yayılmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli ve Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin çağdaşdır. Hakkında pek çok araştırma yapılan Ahi Evran Veli "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalış" hadisi şerifini kendine rehber edinmiştir. Ahilik teşkilatı mensuplarına dünyada yaşamak için bilgi, ahlak ve sanata, esnaf-sanatkârlar arasında dayanışmaya, Ahiret içinde takva ve imana sınımsız sarılmayı sık sık hatırlatırdı. Osmanlı Devletinin kuruluşunda büyük görevleri olan ve binlerce sanatkârı yetiştirmiş olan Ahi Evran 1261 yılında 90 küsur yaşında görevi başında şehit edilmiştir. Kabri Kırşehir'dedir.

Ahi Evran, Sultan Alâeddin Keykubat'a takdim ederek onun iltifatlarına mazhar olduğu, ilmi eserler kaleme almıştır.

Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykavus'a sunduğu Letaif-Hikmet adlı kitap, sultanlara ve yöneticilere nasihat verici ve "Siyasetname" türü eserinde hükümdarlara şöyle seslenmektedir.

Allah insanı, medeni tabiatlı yaratmıştır. Bunun açıklaması şudur: Allah insanları yemek, içmek, giyinmek, evlenmek, mesken edinmek gibi çok şeylere muhtaç yaratmıştır. Hiç kimse bu ihtiyaçlarını kendi kendine karşılayamaz. Bu yüzden demircilik, marangozluk, dericilik gibi çeşitli mesleklerin yürütmek için çok insan gerekli olduğu gibi, bu meslek dallarının gerektirdiği alet ve edavata imal etmek içinde birçok insan gücüne ihtiyaç vardır. Bu yüzden toplumun ihtiyaç duyduğu ürünlerin üretimi için lüzumlu olan bütün sanat kollarının yaşatılması şarttır. Bununla da kalmayıp, insanların sonradan doğacak ihtiyaçlarını karşılamak için yeni sanat dallarının meydana getirilmesi gerekmektedir.

Ahî Nasıl Olmalıdır?

İslâm âleminde daha önce de mevcut bulunan, cömertlik, mertlik, mürüvvet mânâlarına gelen ve güzel ahlâkın en yüksek mertebesi şeklinde bilinen fütüvvet teşkilâtı ile Ahî Evran'ın nasihatlarından Ahîlik teşkilâtının umdeleri, şartları, ortaya çıktı.

“Ahî ve şeyh helâlden kazanmalıdır. Teşkilât mensuplarının hepsi sanat sâhibi olmalıdır. Cömert olup yoksullara yardım etmelidir. Âlimleri sevmeli, gereken hürmeti göstermelidir. Namazlarını zamânında kılmalı, kazâya bırakmamalıdır. Alçak gönüllü olmalı,

fakirleri sevmelidir. Nefsine hâkim olup, haramlardan kaçınmalıdır. Beylerin, zenginlerin kapısına gitmemelidir.”

Bir Ahînin üç şeyi açık olmalıdır:

1) Cömert olup eli açık olmalı, fakat isrâf etmemelidir.
2) Misâfire kapısı açık olmalı, gelene ikrâmda kusûr etmemelidir.

3) Sofrası açık olmalı, aç geleni tok döndürmelidir.

Üç şeyi de kapalı olmalıdır:

1) Gözü; harama ve başkasının ayıbını görmeye kapalı olmalıdır. Kimseye sû-i zan etmemeli, yabancı kadına, kıza ve başkasının bakması haram olan yerlerine bakmamalıdır.

2) Dili bağlı olmalı, kimseye kötü söylememeli, lüzumsuz yere konuşmamalıdır.

3) Beli bağlı olmalı, kimsenin nâmusuna, ırzına, haysiyet ve şerefine göz dikmemelidir.

"Ahi" sözcüğünün anlamı konusunda dil bilimcilerinin bir görüş birliği yoktur. Arapçada "kardeş" anlamına gelmektedir. Ancak, Divan-ı Lügat Türk'te "Ahi" kelimesi eli açık, cömert, yiğit anlamına gelen "akı" kelimesinden türediği kaydedilir.

Bu tamamlamardan hareketle "Ahi" kelimesi kardeş, arkadaş, yaren, dost, yiğit anlamına gelir. Ahilik hem sosyal hemde kültürel yapılara ait olarak: birbirine seven, birbirine saygı duyan, yardım eden, fakiri koruyan gözetken, yoksulu barındıran, işi kutsal, çalışmayı ibadet sayan, din ve ahlak kurallarına sıkı sıkı bağlı bir toplumu ifade eder.

Ahilik ve Tasavvuf İlişkileri

Fütüvvet Nedir?

Fütüvvet kelimesi sözlükte; "1. Soy temizliği, 2. Mertlik, Gençlik, Yiğitlik, Delikanlılık, 3. Cömertlik, Elaçıklığı" (1) anlamlarına gelmektedir. Fütüvvet kurumunun kanunnâmeleri durumundaki fütüvvetnâmeler incelendiğinde, bu kelimenin aslının Arapça olduğu ve "fetâ" kelimesinden türemiş bulunduğu görülür. "Fetâ" tekil bir kelime olup, "delikanlı, yiğit, eli açık, iyi huylu" anlamındadır. Çoğulu "fityan"dır. (2).

Fetâ, fityan ve fütüvvet kelimeleri, Kur'an'da geçtiği anlamlarda kullanılmış, fetâ olan kişinin âyetlerde belirtilen özelliklere sahip olması gerektiği değerlendirilmiştir. Fütüvvetnâmeler, "fetâ" ile ilgili âyetlerle başlamaktadır. (3).

"Fütüvvet: (Allah'ın) emirlerine uyma, güzel ibadet, her

kötülüğü bırakma, zahiren ve batinen, gizli ve açık ahlâkın en güzeline sarılmadır. (4)."

Tanımdan anlaşılacağı üzere; fütüvvet, bir davranış biçimi ve bir yaşam tarzı olarak algılanmaktadır. Fütüvvet, tasavvuf hayatında bir merteye (rütbe, derece) ve güzel davranış şeklinde anlaşılmasından dolayıdır ki, kitlelere cazip gelmiştir. Dönemin bütün önder suffleri fütüvveti, "iyi davranışlar toplamı" olarak değerlendirmişlerdir. Hattâ dönemin suffleri, fütüvveti Hz. Âdem'in özür dilemesi, Hz. Nuh'un sebatı, Hz. İbrahim'in vakârı, Hz. İsmâil'in doğruluğu, Hz. Musa'nın ihlâsı, Hz. Eyyub'un sabrı, Hz. Muhammed'in cömertliği, Hz. Ebû Bekir'in acıma duygusu, Hz. Ömer'in hamiyeti ve âdâbı, Hz. Osman'ın hayâsı ve Hz. Ali'nin bilgisi gibi özelliklerin bir araya gelmesi şeklinde anlarlar ve ancak bu sıfatların hepsine birden sahip olan insanın iyi davranışlarda bulunabileceğine inanırlardı. (5).

Kuran-ı Kerimde "Feta" Geçen Ayetler

Ulu Tanrı, fetâları, fütüvvetle yedi yerde anmış ve her birini bir faziletle, bir yücelikle övmüştür. Bunlardan biri Yusuf sûresidir. Orada otuzuncu âyetten sonra Ulu Tanrı "Şehirdeki kadınların bir bölümü, Aziz'in karısı delikanlısına gidip gelmede dediler" buyurup fütüvveti temizlik ve çekinmekle övmüştür. (6)."

Ayette Hz. Yusuf'un Allah'ın emirlerine uymayı hevâ ve hevesine tercih ettiği, kötülüğe yönelmediği, bu sebepten dolayı fetâ olmaya ve bu sıfatla anılmaya hak kazandığı anlatılmaktadır. Adı geçen fütüvvetnâmede fetâ kelimesinin "yiğitlik" anlamında da kullanıldığını belirten yazar, şu âyeti kanıt olarak göstermektedir:

"Hatırla ki, o vakit, o genç yiğitler mağaraya sığındılar da şöyle dediler: "Ey Rabbimiz! Bize, tarafından bir rahmet ihsan buyur ve işimizden bize bir başarı hazırla. (7)."

Fetâ kelimesinin sözlük anlamlarının bütününü içeren bir başka âyet de Enbiyâ sûresinde geçmektedir. Hz. İbrahim'in; mert, yiğit, güzel huylu, gözü pek bir delikanlı olduğu ve putlara tapan müşriklere boyun eğmediği, onların putlarını kırdığı geniş bir şekilde açıklandıktan sonra, ayette şu ifade kullanılmaktadır: (8) ("7. Sülemî: a.g.e., 1977, s.24). Dediler ki bir fetâ duyduk, bunları (putları) kötülüyor, kendisine İbrahim deniyormuş. (8).

"Fütüvvet kelimesinin sözlük anlamları, yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere tamamen Kur'an'dan alınmış ve bu şekilde kullanılmıştır.

Terim olarak fütüvvetten ilk bahsedenler, İslâm tasavvufunda

"önder" olarak kabul edilen ilk suffilerdir. Bunlar, fütüvveti tasavvuf hayatında bir makam olarak görmüşlerdir.

Ahi Evranda Fütüvvet

Ahî Evran, Fütüvet ahlakı ile oluşturduğu ahiliğin temelinde, Kuran-ı Kerimin ışığında güzel ahlak esaslarını bulmak mümkündür. Mutasavvıflara göre fütüvvet, Peygamberlerden kalma güzel ahlakıdır. Fütüvvet, nefis temizliğine, yüksek ahlâka ve cömertliğe dayanan, başkasını kendi nefesine tercih etmek şeklindeki ifadesini bulan bir yaşam biçimidir.

İnsan yetiştirmek ve topluma faydalı olmak düşüncesi ile 1. İş dışında eğitim. 2. İş Başında eğitime tabi tutulmuşlardır.

1. İş dışındaki eğitimde Dini ve ilmi bilgiler dışında, güzel yazma, güzel konuşma, musiki, davranış kaideleri, askeri ve sportif faaliyetler.

2. İşyeri sahibi usta'nın gözetiminde ahlak ve sanat eğitimini birlikte alırdı.

Ahî Evran, aynı zamanda iyi bir teşkilatçıdır. Ahıyan-e Rum, Bacıayn-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Gazıyan-ı Rum olarak örgütlemiştir.

Bacıyan-ı Rum Teşkilatını, Anadolu kadınlarını gerektiğinde düşmana karşı eşinin yanında savunmasını, mücadele etmesini ve kültürde, sanatta, edebiyatta, sosyal ve ekonomik alanlarda güçlenmesini sağlamıştır. Anadolu Kadınlar Birliği, kadınlar arasındaki yardımseverliği, konukseverliği, doğruluk ve merhametin gelişmesine katkı sağladığı gibi Türk dilinin, Türk Kültürünün ve İslam anlayışının kadınlar arasında yayılmasını hızlandırmışlar ve Anadolu'nun islamaşmasına yardımcı olmuştur.

Sonuç Olarak;

Ahî Evran, Tasavvufu tam boyutu ile yaşamış. "Birbirinize sınıksız sarılın ve firkalara ayrılmayın" ayeti ile toplumu birleştirici olmuştur. (9). Birbirinizle kardeş olun. (10). Adaleti gözetin. (11). Sadakanın ve yardımlaşmanın yapılması (12) ışığında hükümleri uygulamıştır. Peygamber Efendimizin (S.A.V) buyurduğu "Yerdekilere yardım edin ki, göktekilerde size yardım etsin" hadisini benimsemiştir. Çırak, kalfa, usta ve Şeyh sıralamasında insanın tasavvuf boyutunda olgunlaşması vardır. Allah, ezelde aldığı yeminleri yerine getirmemizi emretmektedir. (5). İnsanın üç vücutlu yaratıldığı ve "ölmeden önce ölmesi" gerektiği ifade edilmektedir.

(13). Tasavvuf yedi safha, dört teslimdir. 1. Allaha ulaşmayı dilemesi. (14). 2. Mürşidin önünde tövbe edilmesi. (15). 3. Ruhun ölmeden önce Allah'a ulaştırılması. (16). 4. Fizik Vücudun teslimi. (17). 5. Daimi Zikre ulaşmak ve nefsin teslimi. (18). 6. İrşada ulaşmaktır. (19). 7. İradenin de Allah'a teslimidir. (20).

İnsan seyr-i Sülükünü tamamlamadan kâmil insan olamaz ve nefsinin afetlerinden kurtulamaz. Ahî Evran, "Ey âmenû olanlar! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar". (21) ayetinin hükmü gereği İslam dinine hizmet etmiş ve Allah'ın yardımını almıştır. İnsan nefsinin tanımadan ve terbiye etmeden ahlaklı esnaf, sanatkâr ve sosyal hayatını kuramaz. Bu nedenle, kişi tasavvufu yaşamalı ve yaşatmalıdır. Ahî Evran'ın, Kurduğu sistemle huzurlu, mutlu, adaletli ve alperen şahsiyetli insanlar yetiştirerek islamın yaşanmasını ve toplumun bütünlüğünü sağlamıştır.

Kaynaklar

- 1.Develioğlu, F., "Osmanlıca-Türkçe Lûgat", Ankara, 1970.
- 2.Çağatay, N., "Ahîlik", Ankara, 1974, s.4
- 3.Sülemî, "Tasavvufta Fütüvvet", (Çev. S. Ateş), Ankara, 1977, s. 22-24
- 4.Sülemî: a.g.e., 1977, s.24
- 5.Gölpınarlı, A.; a.g.e., s.7
- 6.Gölpınarlı, A., "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 11, İstanbul, 1950, s.208
- 7.Kehf Suresi, Ayet: 10
- 8.Enbiya Suresi, Ayet: 60
- 9.Şura Süresi 13
- 10.Al-i İmran 103
- 11.Nisa Süresi 135
- 12.Mücadele süresi 58
- 13.Maide Süresi 7
- 14.Hicr Süresi 26
- 15.Enfal Süresi 29
- 16.Nisa Süresi 64
- 17.Müzemmil Süresi
- 18.Nisa Süresi 125
- 19.Al-i İmran Süresi 191
- 20.Al-i İmran 102, 110 Tövbe 100
- 21.Muhammed 7